

Autisme in de stoel

Denk je eens in dat je alle geluiden in je omgeving oppakt. Of het nu gaat om die langsrijdende auto of de mevrouw die twee straten verderop de stoep veegt, alles hoor je en nog erger: alles hard. Wat een herrie moet je om je heen horen. Of stel je voor dat haren knippen net zoveel pijn doet als in je vinger snijden, of een kus krijgen het gevoel geeft van een klap in je gezicht krijgen, dan zou je toch behoorlijk in paniek raken als je dan ook nog bij de tandarts in de stoel moet. Je wilt weten waar je aan toe bent, verrassingen hoeven voor jou niet, je bent *autistisch!*

DOOR YVONNE MAASSEN

Op 11 mei hield Ellen van der Linde voor de dr. G.J. van Hoytema stichting een thema-avond over Autisme in de stoel. Ellen, een onderwijzersmens (zoals ze zichzelf introduceerde), die voornamelijk met kinderen met autisme werkt, wandelde vaak met vriendin Anja Klein (preventieassistente bij het CBT Julianadorp). Anja kwam bij het CBT vaak in aanraking met kinderen met autisme en stelde Ellen 101 vragen over de aanpak van deze kinderen. Het onderwerp sprak Ellen zozeer aan dat ze er een scriptie over schreef en erop afstudeerde. Het idee om een avond te wijden aan autisme voor mensen uit de tandheelkunde was de volgende logische stap.

Hier volgt eerst wat achtergrondinformatie over autisme ofwel ASS (autismespectrumstoornis). De hieronder beschreven kenmerken komen uiteraard niet bij alle personen met autisme voor.

Oorzaken

Voor wie denkt dat autisme iets van deze tijd is, heeft het mis. De oude Grieken en Romeinen dachten des-

tijds dat de lichaamssappen de verkeerde kant op stroomden en in de middeleeuwen dacht men dat het elfenkinderen waren. De psycholoog Bettelheim was ervan overtuigd dat autisme te wijten was aan kille moeders en afwezige vaders. Hij legde de link met kinderen uit het concentratiekamp. Deze moeders kregen de bijnaam 'ijskastmoeders', en het is duidelijk dat dat niet goed was voor

de eigenwaarde van deze moeders. Gelukkig weten we nu anno 2011 dat autisme door allerlei oorzaken kan ontstaan. Het grootste percentage (95%) komt door genetische factoren en komt voornamelijk uit de mannelijke lijn. Verdere oorzaken zijn: complicaties bij de geboorte, virale infecties en ongelukken. Een recent onderzoek zegt dat 1 op de 38 mensen een vorm van autisme heeft.

Ellen van der Linde

Verschillende vormen van autisme

Klassiek autisme

Kenmerken zijn onder andere moeilijk contact kunnen maken, niet aangeraakt willen worden, afwezigheid van sociale wederkerigheid, achterstand in of volledige afwezigheid van de ontwikkeling van gesproken taal, stereotiepe gedragingen zoals fladderen, moeite met veranderingen en last van dwang en eigenaardige rituelen.

Syndroom van Asperger

Kenmerkend is onder andere geen problemen in de taalontwikkeling, maar wel met het sociale gedeelte van de taal zoals een gesprek voeren, weten wat je kunt zeggen in een bepaalde situatie. Vaak een intensieve belangstelling voor een bepaald onderwerp zoals trainen, het heelal, verzamelen van encyclopedische kennis. Ondanks een hoge intelligentie vaak op sociaal gebied een sterk verminderd empathisch vermogen.

Pervasieve Ontwikkelingsstoornis (niet anders omschreven) (PDD-NOS)

Een groep met uitersten. Bij de een zie je sociale angsten, niet leren van sociale situaties, terwijl de ander voortdurend op de voorgrond treedt. Er is een groep met een slechte taalontwikkeling, maar ook een groep waar die ontwikkeling goed verloopt.

Theory of mind

Mensen met autisme hebben geen *theory of mind*. Hiermee wordt bedoeld dat je niet kunt begrijpen dat andere mensen ook gedachtes, ideeën en gevoelens hebben die anders zijn dan de jouwe. Op die manier kun je door iets te zeggen iemand kwetsen zonder je daar bewust van te zijn. Ellen vertelde een verhaal over een jongetje met autisme uit haar klas die het prachtig vond als er druppels vielen. Hij kon uren kijken naar een druppelende waterkraan. Deze jongen liet zijn moeder huilen door te vragen of hij mocht gaan wandelen met zijn opa die net overleden was. Zijn moeder moest dan huilen en als de traan viel had hij zijn doel bereikt. Hij kwetst zonder dat hij beseft wat hij doet, hij kan niet bedenken waarom iemand huilt of pijn heeft, troosten al evenmin. Hij herkent geen emoties.

Detailkijkers

Mensen met autisme kunnen detailkijkers zijn. Als je ze voorbereid met foto's van de praktijk en de stoel is groen, maar in werkelijkheid is de stoel blauw dan kun je de behandeling wel afzeggen. Dan klopt het niet. De omgeving wordt opgebouwd als een puzzel.

Een voorbeeld: Een vrouw met autisme kijkt bij binnenkomst eerst naar de knop van de dvd-speler, dan naar de dvd-speler, dan naar de tafel en ga zo maar door. Zij telt de punten bij elkaar op en als het klopt, is zij pas thuis. Is er iets verzet, dan duurt het langer en bij jonge kinderen kan dat paniek veroorzaken.

Ook wordt taal vaak letterlijk opgepakt. De persoon die ooit tegen het kind zei: 'Oei, slik je beugel maar niet door' heeft waarschijnlijk niet beseft welke gevolgen dit had. De orthodontist heeft met een pop moeten laten zien dat een beugel echt niet door de slokdarm past.

Vaak wordt er niet naar de context gekeken. Wat krijg je bij 'zeven maal vier' buiten de context van een rekenles? Zeven? Wat gaan we zeven? Maal? Malen dan? En wat is vier? Hebben we een feestje te vieren? Het kan echter ook positief zijn en soms ook handig zoals het tele-

foonboek uit het hoofd kennen (Rain Man), of alle vlaggen van de wereld kennen: dat is pas handig bij het spelen van spelletjes!

Executieve functies

Dit heeft te maken met het kunnen plannen en organiseren. Wat wij als normaal beschouwen, zoals het aantrekken van onze kleding of de weg vinden, valt voor mensen met autisme niet altijd mee. Een jongen meldde op school dat hij de komende drie maanden niet naar school kon komen. Als verklaring gaf hij dat er wegwerkzaamheden waren, en dat deze na drie maanden pas klaar zouden zijn, dan kon hij weer naar school. Hij kon geen alternatieve route bedenken. Mocht je ooit met de praktijk gaan verhuizen, zul je hier aandacht aan moeten besteden. Bereid dat goed voor, geef bijvoorbeeld een plattegrond mee.

Mensen met autisme leggen snel een-op-eenrelaties. Zo kan het zijn dat als je bij de eerste keer in de stoel zegt: ga maar zitten en je tikt tegen de stoel, je het de tweede keer ook moet doen omdat anders het plaatje niet klopt, en dus de handeling niet kan starten.

Alles komt even hard bij je naar binnen of zelfs de zachtste geluiden doen al pijn aan je oren.

Autisten hebben een andere prikkelverwerking

De zintuiglijke prikkels worden door de hersenen op een andere manier verwerkt en ervaren. Dit kan zowel

Groente is groen!

met geluidsprikkels als visuele prikkels voorkomen.

Er zijn mensen met autisme die niet voelen als ze zichzelf branden aan kokend water, maar het omgekeerde (hypersensitiviteit) komt ook voor. Haren knippen zal soms in de slaap moeten gebeuren, omdat het anders te pijnlijk is.

Bij mensen met autisme komen veel eetproblemen voor. De oorzaken zijn divers: groente moet er altijd hetzelfde uitzien: je kunt bijvoorbeeld wortels niet opeens raspen als ze altijd heel gekookt worden aangeboden. Groente is groen en een rode biet is geen groente, want die is rood. Heeft eten tegen elkaar gelegen, dan kan het besmet zijn en wordt het niet gegeten.

Ellen vertelt dat ze met een groep kinderen naar het pannenkoekrestaurant ging. Alles was goed voorbereid: foto's gemaakt van het restaurant, tafels en de pannenkoeken. Er kon niets misgaan, toch? Er werden berenpannenkoeken geserveerd, helaas, pannenkoeken hebben geen oortjes!

Welke problemen heb je dan bij de tandarts?

- Bespreek in een voorgesprek met de ouders (zonder de patiënt) alles omtrent de patiënt. Vraag naar rituelen en laat een vragenlijst invullen (als voorbeeld meegekregen op deze avond): hierin komen vragen over diagnose, gevoeligheid horen/zien/geur/

tastzin/smaak/evenwicht/lichaamsbesef), communicatie en angsten aan de orde.

- Maak hierna een stappenplan, bijvoorbeeld:
 - hypertensie bij het horen → zorg voor een rustig behandelmoment, sterilisator uit en zorg voor oorbeschermers;
 - hypertensie bij het zien → repareer die kapotte tl-buis, anders kijkt de patiënt er steeds naar;
 - evenwichtsprobleem → leg de stoel alvast plat;
 - smaak → zorg dat er niets achter in de mond valt, dit kun je bereiken door gebruik te maken van cofferdam. Alles wat buiten de cofferdam gebeurt, is dan voor het gevoel buiten het lichaam van de patiënt. Zorg dat je cofferdam inbouwt in de gewenningsfase.
- Probeer niet grappig te zijn, dit kan verkeerd/letterlijk opgenomen worden, bijvoorbeeld: kiesje gaat slapen.
- Leg niet alles uit, vooral bij de patiënt met Asperger verzand je in 'waarom'-vragen.
- 'Triple L'-methodiek: kleine stappen vooruit, eerst in de stoel, naar huis, week later stoel omhoog net zo lang tot de patiënt rustig gaat liggen. Investeer in gewinning.
- Ga zorgvuldig om met afbellen.
- Geef de tijd om te reageren (vertraagde reactieopname).
- Geef korte, duidelijke aanwijzingen.

- Houd je aan de afspraken.
- Observeer om uit te vinden waar de patiënt goed/minder goed op reageert.
- Doorbreek het ritueel, bijvoorbeeld: het mag één keer en dan ga je in de stoel zitten.
- Wees creatief, bijvoorbeeld: de assistent gaat nu drie keer springen en dan lig jij lekker in de stoel.
- Realiseer je dat gedrag vaak uit angst voorkomt.

Verduidelijking en voorspelbaarheid

- *Wanneer naar de tandarts?*
Dit kun je laten zien op een kalender.
- *Hoe ziet het eruit?*
Door middel van foto's van de praktijk.
- *Wie is de tandarts?*
Hang foto's op wie er daadwerkelijk met deze patiënt gaat werken.
- *Wat gaan ze doen?*
Plaatjes laten zien (d.m.v. bijv. een klittenbandsysteem) iedere keer een stukje eraf halen als een onderdeel van de behandeling klaar is.
- *Hoe lang gaat het duren?*
Als de plaatjes allemaal eraf zijn mag je weg. Maak desnoods in een andere kamer de eventuele vervolgspraak. Want: klaar is klaar.
- *Wat erna?*
Beloning is zo belangrijk. Geef een krachtige beloning, bijvoorbeeld: driemaal het licht aan/uit mogen doen. Stuur ze weg als het niet lukt, dit moet je in het voorgesprek ook vertellen aan de ouders, want dat geeft absoluut problemen in de thuissituatie, plan de volgende afspraak zo spoedig mogelijk!
- *Houd de regie.*
Bijvoorbeeld handen op de buik houden. Pas weer verder gaan als eerdere stappen nog gehandhaafd zijn.
Tip: als je vertelt dat de prik 9 tellen duurt, tel dan hardop mee en prik pas op de tweede tel, dat geeft meer ontspanning.

Kortom: het was een boeiende en leerzame thema-avond.